

Vicent Josep Escartí. *La pesta a València (1647-1648). La Memòria de Francesc Gavaldà (1651) i la Carta de Pau d'Alacant (1648)*. València: Institució Alfons el Magnànim – Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació, 2020, 263 pp., ISBN: 978-84-7822-854-6.

Jacob MOMPÓ NAVARRO¹

Vicent Josep Escartí, catedràtic de la Universitat de València i profund coneixedor de la literatura memorialística, és autor d'un volum que acaba de publicar la Institució Alfons el Magnànim i que, malgrat retrotraure'ns fins a mitjans del segle XVII, pel tema que hi tracta, podríem considerar-lo ben actual. En efecte, la pesta que va afectar profundament la ciutat de València –també altres indrets del territori valencià– entre els anys 1647 i 1648 pot resultar-nos –salvant les distàncies– familiar en aquests temps de pandèmia en què hi vivim, un món actual, el nostre, que ja fa més d'un any que pateix els estralls epidèmics de la covid-19. I aquesta circumstància és important perquè, més enllà dels paral·lelismes que hom puga establir entre aquella infecta epidèmia i aquesta, la crisi sanitària que ens afecta, sobretot en els moments més durs del confinament, és el marc on es gestà i desenvolupà l'obra que ací ressenyem, tal com explicita l'autor mateix.

El volum presenta una edició acurada, d'estètica sòbria i, al mateix temps, elegant, que ens ofereix l'edició de dos textos generats en el context d'aquella epidèmia. Aquests textos contenen notícies que ens permeten de fer-nos una idea de la forma amb què els valencians d'aquell temps van viure el terrible impacte d'una pesta incontrolable. En aquest sentit, el volum conté, d'una banda, la *Memòria* escrita pel frare dominicà Francesc Gavaldà, publicada el 1651; de l'altra, la *Carta* del caputxí Pau d'Alacant, estampada el 1648.

Es tracta de dues mirades diferents que ens permeten albirar com va afectar les terres valencianes un mateix episodi pestilent: el text del dominicà, redactat des del poder que ostentava qui va ser doctor i catedràtic de teologia, vicari general de la província dominica d'Aragó, a més de qualificador i jutge ordinari de la Inquisició; el segon, de

¹ Universitat de València. E-mail: jacob.mompo@uv.es.

cert regust elegíac, lloa els frares caputxins que moriren víctimes de la pesta, considerats per l'autor de la *carta*, vertaders màrtirs “encesos de l'amor diví i de l'amor al proïsme”, que sacrificaren les seues vides "per causa d'un contagi fatal amb què la divina majestat ha volgut castigar aquesta ciutat" (p. 225). Les visions que ens aporten, doncs, els dos textos divergeixen, però es complementen perfectament i, juntes, ens ofereixen un retrat complet d'aquell episodi de pesta al País Valencià.

Amb una edició de la versió original d'aquells textos redactats en castellà, hom ja hagués pogut copsar aquest retrat de què parlem; però el professor Escartí ha fet una tasca més, a parer nostre, encertadíssima: ha traduït aquells textos al valencià, tot conservant la fidelitat i l'essència dels originals, i, a més, ha sabut mantenir la qualitat literària. Certament, el lector té la sensació d'estar llegint un escrit de l'època. Amb tot, el volum no es limita a la traducció, sinó que el seu autor ens aporta una introducció (pp. 11-77) amb els apunts necessaris per poder entendre aquella epidèmia, així com els elements clau per comprendre la intenció d'aquells conreadors de la literatura del *jo*, que sovint recollien als seus escrits memòries que palesen l'impacte d'aquells sotracos que afectaven la realitat social i demogràfica més pròxima als seus autors. Això els basteix d'una exquisida autenticitat, atés que es tracta d'informació íntima, directa, de les mateixes persones que patiren les conseqüències de la pesta.

El volum ressenyat conté un primer apartat, “La pesta valenciana: 1647-1648” (pp. 11-26), en què es detalla la presència –malauradament habitual– de la pesta en la València d'aquells anys. D'aquesta manera, el virulent episodi de la pesta de 1647-48 s'emmarca al si d'una llarga sèrie d'onades, més o menys similars, que de manera recurrent assolaren el país, però també altres parts del continent europeu. Aquest apartat també repassa la literatura mèdica generada amb voluntat d'ajudar a resoldre aquella malaltia. Literatura, potser, una mica més tàcnica però que, així mateix, ens aporta descripcions ben interessants sobre la mentalitat de la societat d'aquella època, que entenia la pesta com l'acció, l'eina, d'un Déu punitiu per castigar les societats pecadores.

Aquells episodis de pesta suposaven un daltabaix demogràfic, però també econòmic, i les notícies que generaven aquelles crisis sanitàries, socials i econòmiques s'incorporaven, ben sovint, als dietaris i als llibres de memòries. Aquest extrem és tractat per V. J. Escartí en l'apartat “La memòria de les epidèmies” (pp. 27-38), que ens aporta dades d'escrits generats des de la pesta del 1348, ressenyada per Melcior Miralles, fins a diverses anotacions de mitjan segle XVII. Aquest apartat resulta un repertori interessant de notícies memorialístiques generades al voltant d'episodis epidèmics.

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 13 (2021/1)*

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jan-Jun 2021/ISSN 1676-5818

En el tercer capítol, titulat “Pau d’Alacant (1612-1664), un autor quasi desconegut” (pp. 39-47), l'editor i traductor se centra a analitzar un dels textos editats. En aquest apartat, doncs, ens aporta dades sobre el caputxí, identificat amb Jaume Fornals Colomina, un autor alacantí pràcticament desconegut. La producció escrita de Fornals sembla que va ser mínima, i, en certa manera, oblidada, atès que gairebé no s'hi troben estudis, ni sobre l'autor, no sobre la seua obra. Escartí, però, ens aporta dades sobre la seua producció literària per tal d'emmarcar en el context de l'autor la *Breve carta que el padre fray Pablo de Alicante, predicador capuchino, escribe de lo sucedido en la peste de Valencia*, text ara, en aquest volum, traduït i amb què Jaume Fornals pretenia exaltar els seus companys víctimes –màrtirs– de l'epidèmia pestífera.

El següent apartat del llibre, “La Memòria de Francesc Gavaldà” (pp. 48-71), se centra en l'estudi del dominic i de l'obra *Memoria de los sucesos particulares de Valencia y su reino en los años 1647 y 1648, tiempo de peste*. De Gavaldà, certament, s'hi conserven més notícies biogràfiques. Tenint això en compte, Escartí tracta amb detall i analitza l'obra, tot comentant de manera específica els aspectes remarcables de cada capítol. A més, l'autor reflexiona sobre els paratextos que acompanyen la primera edició de l'obra de Gavaldà, entre els autors dels quals destaca Pere Jacint Morlà, el poeta barroc valencià més important d'aquell segle.

Finalment, abans d'encarar l'edició i traducció dels textos, l'autor ressenyat explica “Els motius de la traducció” (pp. 72-76). Escartí considera aquest treball profitós, en tant que retorna a la llengua dels seus autors uns textos que calia retornar a la cultura de què formen part. Tot això, és clar, aplicant els criteris de respecte per l'original. Així mateix, s'ha de tenir en compte que, a aquestes obres, ja s'hi pot accedir en la seua versió original; la seua traducció, per tant, ajuda a la recuperació de la llengua.

Després de l'apartat dedicat a la “Bibliografia” (pp.78-86), hi trobem els textos de Gavaldà i Pau d’Alacant, traduïts de manera encertada en un estil acurat, que qualsevol lector de literatura en català sabrà valorar ben positivament.

Aquest treball d'Escartí, com hem dit més amunt, sorgit en temps de pandèmia, esdevé d'actualitat. Així, el seu lector descobrirà les semblances, ben palpables, entre aquella societat barroca i la nostra, davant una amenaça col·lectiva com la que a hores d'ara encara vivim. Aquest volum ens permeten conèixer diferents aspectes de la realitat valenciana del XVII, quan el país es va veure tràgicament afectat per la pesta: crisi sanitària, demogràfica, econòmica, etc. Tot plegat ens permet d'imaginar les patètiques escenes de dolor i de mort que degueren envair-ho tot. Aquells relats, recoberts de la pàtina obscura del barroc, malauradament ens semblen massa actuals,

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 13 (2021/1)*

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jan-Jun 2021/ISSN 1676-5818

però considerem que la recuperació d'aquests textos és un fet necessari, tant que no ens resta sinó agrair i felicitar l'autor i l'editorial per aquesta iniciativa tan interessant.